

УДК 65.011.4

Лесюк Владислав Станіславович

*аспірант кафедри економіки та міжнародних економічних відносин
Полтавського державного аграрного університету*

Lesiuk Vladyslav

*Postgraduate student of the Department of
Economics and International Economic Relations*

Poltava State Agrarian University

ORCID: 0000-0002-8370-6513

**ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ
ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ
THE MAIN APPROACHES TO ASSESSING THE ECONOMIC
EFFICIENCY OF AGRARIAN ENTERPRISES**

***Анотація.** В статті досліджено основні підходи до оцінки економічної ефективності аграрних підприємств. Приділено увагу аналізу різних методик, які використовуються в аграрній галузі. Виділено специфічні показники оцінки економічної ефективності виробництва продукції рослинництва та тваринництва. До специфічних показників належать урожайність, виробничі витрати, витрати праці та витрати кормів. Виокремлено загальні показники оцінки економічної ефективності виробництва продукції аграрних підприємств. Загальні показники оцінки економічної ефективності є спільними для рослинництва та тваринництва. До загальних показників відносяться валова продукція, повна собівартість, виручка, ціна реалізації, прибуток та рентабельність. Ці показники дозволяють оцінити загальну економічну ефективність діяльності аграрного підприємства. Проаналізовано повну собівартість основних видів продукції аграрних підприємств України. Протягом*

2016 – 2020 рр. повна собівартість усіх видів продукції зростає. Найбільше зростання повної собівартості відбулося на кукурудзу на зерно та насіння соняшнику. Проаналізовано прибуток від реалізації основних видів продукції аграрних підприємств України. Виявлено, що деяка продукція приносить високі прибутки, а інша – збитки. Найбільш збитковою продукцією є цукровий буряк, м'ясо великої рогатої худоби, м'ясо птиці та яйця птиці. Проаналізовано рентабельність основних видів продукції, що виробляються аграрними підприємствами України. Найбільше падіння рентабельності відбулося в 2018 та 2019 рр. Це було зумовлено внутрішніми та зовнішніми факторами, які негативно вплинули на аграрну галузь. Визначено шляхи підвищення економічної ефективності аграрних підприємств України: вихід на нові ринки збуту, цифровізація, покращення якості продукції, оновлення асортименту продукції, підвищення кваліфікації працівників, використання альтернативних джерел енергії, отримання низькопроцентних кредитів, використання маркетингових стратегій, оптимізація логістики, використання штучного інтелекту тощо. Ці заходи підвищать конкурентоспроможність та прибутковість аграрних підприємств.

Ключові слова: економічна ефективність, аграрні підприємства, рослинництво, тваринництво.

Summary. The article examines the main approaches to assessing the economic efficiency of agrarian enterprises. Attention is given to the analysis of different agricultural industry methodologies. The specific indicators for assessing the economic efficiency of crop and livestock production are highlighted. Specific indicators include yields, production costs, labour costs, and feed costs. The general indicators for assessing the economic efficiency of agrarian enterprises' production are highlighted. General indicators of economic efficiency assessment are common for crop and livestock production. General indicators include gross output, full cost, revenue, selling price, profit, and profitability. These indicators make it possible to

assess the overall economic efficiency of agrarian enterprises. The full cost of the main types of products produced by agrarian enterprises in Ukraine is analysed. The full cost of production of all types of products increased between 2016 and 2020. The largest increase in the full cost of production occurred for maize for grain and sunflower seeds. The profit from the sale of the main types of products produced by agrarian enterprises in Ukraine is analysed. It is found that some products generate high profits while others generate losses. The most unprofitable products include sugar beet, cattle meat, poultry meat, and poultry eggs. The profitability of the main types of products produced by agrarian enterprises in Ukraine is analysed. The largest decrease in profitability occurred in 2018 and 2019. This was due to internal and external factors that negatively affected the agricultural industry. Ways to increase the economic efficiency of agrarian enterprises in Ukraine have been identified: entering new markets, digitalization, improving the quality of products, updating the product range, improving the qualifications of employees, using alternative energy sources, obtaining low-interest loans, using marketing strategies, optimising logistics, using artificial intelligence, etc. These measures will increase the competitiveness and profitability of agrarian enterprises.

Key words: *economic efficiency, agrarian enterprises, crop production, livestock production.*

Постановка проблеми. В сучасному світі дослідження економічної ефективності є надзвичайно актуальним, оскільки вона дозволяє провести аналіз господарювання аграрних підприємств. Завдяки оцінці економічної ефективності можна зрозуміти наскільки ефективно використовуються ресурси, виявити потенційні ризики та загрози. Особливо це важливо для аграрної галузі, де наявна велика кількість факторів, які не є контрольованими. Тому аграрні підприємства, які регулярно аналізують свою ефективність, краще адаптуються до змін на ринку та здатні оптимізувати свої ресурси.

Отже, проведення на основі актуальних показників систематичної та всебічної оцінки економічної ефективності є ключовим для виявлення та усунення проблем у господарській діяльності аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні методичні підходи до оцінки економічної ефективності в своїх працях розглядали такі науковці як: Березівський П. С., Брик Г. В. [1]; Головенко І. П. [2]; Калініченко О. В., Плотник О. Д. [3]; Кузьменко О. А. [4]; Лисенко М. І., Лисенко А. М. [5]. Наведені дослідники висунули свої пропозиції стосовно здійснення оцінки економічної ефективності, проте спільний підхід так і не був сформований. Тому існує потреба у виокремленні основних підходів до оцінки економічної ефективності для формування актуальної системи показників, яка буде враховувати особливості виробництва продукції аграрними підприємствами.

Метою статті є визначення основних методичних підходів до оцінки економічної ефективності та проведення аналізу економічної ефективності продукції аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Економічна ефективність є однією з найважливіших характеристик господарювання аграрних підприємств. Нині вона набуває особливого значення, оскільки точне визначення економічної ефективності дозволяє оцінити економічні результати аграрних підприємств та їхню здатність конкурувати на ринку.

Варто погодитись з твердженням Кузьменко О. А. про те, що числове відображення рівня економічної ефективності є її показником [4, с. 64].

Це підтверджують Лисенко М. І. та Лисенко А. М. стверджуючи, що для кількісного вираження критеріїв ефективності застосовують систему економічних показників [5, с. 128].

Водночас, як зазначає Головенко І. П., нині не існує єдиної системи показників оцінки економічної ефективності [2, с. 301].

Тому Березівський П. С. та Брик Г. В. підкреслюють, що для оцінки ефективності діяльності підприємств необхідна цілісна система [1, с. 11].

Зважаючи на вищенаведене варто сформувати основні підходи до оцінки економічної ефективності аграрних підприємств, які будуть поділені на специфічні залежно від галузі та загальні для аграрних підприємств.

Розглянемо специфічні показники оцінки економічної ефективності виробництва продукції рослинництва (табл. 1).

Таблиця 1

Специфічні показники оцінки економічної ефективності виробництва продукції рослинництва

Показник	Формула	Величини
Урожайність <i>i</i> -ої культури (CY_i), ц/га	$CY_i = \frac{PVcr_i}{SA_i}$	де $PVcr_i$ – обсяг виробництва <i>i</i> -ої культури, ц; SA_i – посівна площа <i>i</i> -ої культури, га
Вироблено на 100 га ріллі <i>i</i> -ої культури (Ph_i), ц	$Ph_i = \frac{PVcr_i}{AL} \times 100$	де $PVcr_i$ – обсяг виробництва <i>i</i> -ої культури, ц; AL – площа ріллі, га
Виробництво <i>i</i> -ої культури на 1 люд.-год. ($PRh1_i$), ц	$PRh1_i = \frac{PVcr_i}{LCcr_i}$	де $PVcr_i$ – обсяг виробництва <i>i</i> -ої культури, ц; $LCcr_i$ – витрати праці на виробництво <i>i</i> -ої культури, люд.-год.
Виробництво <i>i</i> -ої культури на 1 грн виробничих витрат ($PRm1_i$), ц	$PRm1_i = \frac{PVcr_i}{PCcr_i}$	де $PVcr_i$ – обсяг виробництва <i>i</i> -ої культури, ц; $PCcr_i$ – виробничі витрати на виробництво <i>i</i> -ої культури, грн
Витрати праці на 1 га посіву <i>i</i> -ої культури ($LCh1_i$), люд.-год.	$LCh1_i = \frac{LCcr_i}{SA_i}$	де $LCcr_i$ – витрати праці на виробництво <i>i</i> -ої культури, люд.-год.; SA_i – посівна площа <i>i</i> -ої культури, га
Витрати праці на 1 ц <i>i</i> -ої культури ($LCq1_i$), люд.-год.	$LCq1_i = \frac{LCcr_i}{PVcr_i}$	де $LCcr_i$ – витрати праці на виробництво <i>i</i> -ої культури, люд.-год.; $PVcr_i$ – обсяг виробництва <i>i</i> -ої культури, ц
Виробничі витрати на 1 га посіву <i>i</i> -ої культури ($PCh1_i$), грн	$PCh1_i = \frac{PCcr_i}{SA_i}$	де $PCcr_i$ – виробничі витрати на виробництво <i>i</i> -ої культури, грн; SA_i – посівна площа <i>i</i> -ої культури, га
Виробничі витрати на 1 ц <i>i</i> -ої культури ($PCq1_i$), грн	$PCq1_i = \frac{PCcr_i}{PVcr_i}$	де $PCcr_i$ – виробничі витрати на виробництво <i>i</i> -ої культури, грн; $PVcr_i$ – обсяг виробництва <i>i</i> -ої культури, ц

Джерело: складено автором на основі [3, с. 460-461]

Представлені показники відіграють важливу роль в оцінці економічної ефективності виробництва продукції рослинництва. За їхньою допомогою можна аналізувати різні аспекти виробництва, серед яких: урожайність, що демонструє ефективність використання аграрних ресурсів, а також витрати праці, що показують ефективність використання трудових ресурсів. Аналіз

цих та інших показників дозволяє отримати більш повне розуміння наявних виробничих процесів та визначити можливі шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва.

Виокремимо специфічні показники оцінки економічної ефективності виробництва продукції тваринництва (табл. 2).

Таблиця 2

Специфічні показники оцінки економічної ефективності виробництва продукції тваринництва

Показник	Формула	Величини
Середньодобовий приріст живої маси <i>i</i> -го поголів'я тварин або птиці (ADG_i), г	$ADG_i = \frac{PVIw_i}{F_i}$	де $PVIw_i$ – обсяг виробництва живої маси <i>i</i> -го поголів'я тварин або птиці, ц; F_i – кормо-дні <i>i</i> -го поголів'я тварин або птиці
Середньорічний надій на корову (AMY), кг	$AMY = \frac{Pvm}{Nc}$	де Pvm – обсяг виробництва молока, ц; Nc – поголів'я корів, гол
Вироблено на 100 га с.-г. угідь приросту великої рогатої худоби (Pc), ц	$Pc = \frac{Pvc}{AA} \times 100$	де Pvc – обсяг виробництва живої маси великої рогатої худоби, ц; AA – площа с.-г. угідь, га
Вироблено на 100 га ріллі приросту свиней (Pp), ц	$Pp = \frac{Pvp}{AL} \times 100$	де Pvp – обсяг виробництва живої маси свиней, ц; AL – площа ріллі, га
Вироблено на 100 га с.-г. угідь молока (Pm), ц	$Pm = \frac{Pvm}{AA} \times 100$	де Pvm – обсяг виробництва молока, ц; AA – площа с.-г. угідь, га
Вироблено на 100 га посіву зернових яєць (Pe), тис. шт.	$Pe = \frac{Pve}{Sag} \times 100$	де Pve – обсяг виробництва яєць, тис. шт.; Sag – посівна площа зернових культур, га
Витрати праці на 1 ц приросту живої маси <i>i</i> -го поголів'я тварин або птиці ($LClw1_i$), люд.-год.	$LClw1_i = \frac{LClw_i}{PVIw_i}$	де $LClw_i$ – витрати праці на виробництво живої маси <i>i</i> -го поголів'я тварин або птиці, люд.-год.; $PVIw_i$ – обсяг виробництва живої маси <i>i</i> -го поголів'я тварин або птиці, ц
Витрати праці на 1 ц молока ($LCm1$), люд.-год.	$LCm1 = \frac{LCm}{Pvm}$	де LCm – витрати праці на виробництво молока, ц; Pvm – обсяг виробництва молока, ц
Витрати кормів на 1 ц приросту живої маси <i>i</i> -го поголів'я тварин або птиці ($FClw1_i$), ц корм. од.	$FClw1_i = \frac{FClw_i}{PVIw_i}$	де $FClw_i$ – витрачено кормів на відгодівлю <i>i</i> -го поголів'я тварин або птиці, ц корм. од.; $PVIw_i$ – обсяг виробництва живої маси <i>i</i> -го поголів'я тварин або птиці, ц
Витрати кормів на 1 ц молока ($FCm1$), ц корм. од.	$FCm1 = \frac{FCm}{Pvm}$	де FCm – витрачено кормів на корів, ц корм. од.; Pvm – обсяг виробництва молока, ц

Джерело: складено автором на основі [3, с. 462-467]

Наведені показники необхідні для оцінки економічної ефективності та продуктивності вирощування різних видів тварин та птиці. Вони дозволяють

аграрним підприємствам зрозуміти, наскільки ефективно використовуються земельні, кормові та трудові ресурси, які впливають на виробництво та якість продукції тваринництва.

Специфічні показники оцінки економічної ефективності виробництва продукції тваринництва включають: середньодобовий приріст живої маси, що свідчить про ефективність годівлі та росту тварин; виробництво на 100 га, що показує ефективність ведення тваринництва на великих площах; витрати кормів, що демонструють ефективність використання кормів.

Окрім специфічних показників, які стосуються виробництва різних видів продукції, можна виділити загальні показники оцінки економічної ефективності виробництва та реалізації продукції аграрних підприємств (табл. 3).

Таблиця 3

Загальні показники оцінки економічної ефективності виробництва та реалізації продукції аграрних підприємств

Показник	Формула	Величини
Валове виробництво i -ої продукції в поточних цінах (GP_{cu_i}), грн	$GP_{cu_i} = PV_i \times CU_i$	де PV_i – обсяг виробництва i -ої продукції, ц; CU_i – поточна ціна i -ої продукції, грн/ц
Валове виробництво i -ої продукції в постійних цінах (GP_{co_i}), грн	$GP_{co_i} = PV_i \times CO_i$	де PV_i – обсяг виробництва i -ої продукції, ц; CO_i – постійна ціна i -ої продукції, грн/ц
Повна собівартість i -ої продукції (F_i), грн	$F_i = P_i + S_i$	де P_i – виробнича собівартість i -ої продукції, грн; S_i – витрати на збут i -ої продукції, грн
Виручка від реалізації i -ої продукції (R_i), грн	$R_i = VS_i \times PSP_i$	де VS_i – обсяг реалізації i -ої продукції, ц; PSP_i – ціна реалізації i -ої продукції, грн/ц
Ціна реалізації i -ої продукції (PSP_i), грн/ц	$PSP_i = \frac{R_i}{VS_i}$	де R_i – виручка від реалізації i -ої продукції, грн; VS_i – обсяг реалізації i -ої продукції, ц
Прибуток від реалізації i -ої продукції (PRO_i), грн	$PRO_i = R_i - F_i$	де R_i – виручка від реалізації i -ої продукції, грн; F_i – повна собівартість i -ої продукції, грн
Рівень рентабельності i -ої продукції (PR_i), %	$PR_i = \frac{NP_i}{F_i} \times 100$	де NP_i – чистий прибуток від реалізації i -ої продукції, грн; F_i – повна собівартість i -ої продукції, грн

Джерело: складено автором на основі [3, с. 572-574; 6, с. 22]

Отже, загальні показники оцінки економічної ефективності аграрних підприємств слугують джерелом про фінансові та економічні особливості виробництва та реалізації продукції. Завдяки їм можна провести аналіз валового виробництва в поточних та постійних цінах, повної собівартості, виручки, ціни реалізації, прибутку та рівня рентабельності, що є основними показниками для розуміння загальної ефективності та досягнення поставлених цілей аграрних підприємств.

Серед перелічених вище показників окремо варто приділити увагу повній собівартості, прибутку та рівню рентабельності.

Повна собівартість є фундаментальним показником, що безпосередньо впливає на ціну реалізації, прибуток та рівень рентабельності. Особливо це відображається на конкурентоспроможності продукції. Повна собівартість складається з витрат пов'язаних з процесом виробництва, а також витрат на збут. Тому завдяки зменшенню собівартості та збереженню якості продукції аграрні підприємства можуть ефективніше конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Прибуток є ключовим показником, що показує досягнення поставлених фінансових цілей аграрними підприємствами. Саме тому на прибуток часто спираються економісти під час своїх досліджень. Для функціонування будь-якого аграрного підприємства важливо отримувати стабільний прибуток, щоб мати фінансові ресурси для свого розвитку та інвестицій в нові технології.

Рівень рентабельності є основоположним показником, що визначає ефективність господарювання аграрних підприємств. Сьогодні це набуває особливого значення зважаючи на обмежені ресурси та непередбачувані умови ринку. Рівень рентабельності виступає як співвідношення чистого прибутку до повної собівартості. Висока рентабельність продукції свідчить про ефективне використання наявних ресурсів та конкурентоспроможність продукції аграрних підприємств на ринку.

Отже, повна собівартість, прибуток та рівень рентабельності є одними з найпопулярніших показників для швидкого з'ясування стану економічної ефективності аграрних підприємств. Аналіз цих показників дозволяє виявити негативні тенденції та сильні сторони в діяльності аграрних підприємств.

Проаналізуємо повну собівартість основних видів продукції аграрних підприємств України (табл. 4).

Таблиця 4

**Повна собівартість основних видів продукції аграрних підприємств
України, 2016 – 2020 рр., млн грн**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2020 р. від 2016 р.
	2016	2017	2018	2019	2020	
Рослинництво						
Пшениця	41210	49455	59295	64829	62900	21690
Кукурудза на зерно	37515	50125	69572	86641	86894	49379
Ячмінь	8837	10195	11383	12380	13742	4905
Боби сої	16827	17967	18123	23093	18468	1641
Насіння ріпаку й кользи	6300	13524	18849	24442	20235	13935
Насіння соняшнику	41182	55199	60582	69343	75251	34069
Буряк цукровий фабричний	2670	4584	4239	3635	3333	663
Картопля	717	774	971	1086	1153	436
Тваринництво						
Велика рогата худоба на м'ясо	4816	6953	5735	6940	6511	1695
Свині на м'ясо	10915	13444	15225	15251	16546	5631
Птиця свійська на м'ясо	8568	11493	11808	12803	12772	4204
Молоко сире всіх видів	11589	15139	17046	17338	19331	7742
Яйця птиці свійської в шкаралупі свіжі (без яєць на інкубацію)	7846	9069	12225	13179	12418	4572

Джерело: складено автором на основі [7]

Протягом 2016 – 2020 рр. відбулося зростання повної собівартості для всіх досліджених видів продукції. Серед продукції рослинництва найбільше повна собівартість зросла для кукурудзи на зерно на 49379 млн грн, насіння соняшнику – 34069 млн грн та пшениці – 21690 млн грн. Серед продукції

тваринництва найбільше повна собівартість зросла для молока сирого всіх видів на 7742 млн грн та свиней на м'ясо – 5631 млн грн. Зростання повної собівартості пов'язано зі зростанням витрат на посадковий матеріал, добрива, засоби захисту рослин, корми, паливо та допоміжне обладнання. Зокрема негативний вплив мало невпинне зростання інфляції.

Зростання повної собівартості може знижувати конкурентоспроможність продукції аграрних підприємств на ринку, тому потрібне втручання з боку держави для врегулювання негативних інфляційних процесів та забезпечення заходів підтримки аграрної галузі.

Проведемо аналіз прибутку від реалізації основних видів продукції аграрних підприємств України (табл. 5).

Таблиця 5

Прибуток від реалізації основних видів продукції аграрних підприємств України, 2016 – 2020 рр., млн грн

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2020 р. від 2016 р.
	2016	2017	2018	2019	2020	
Рослинництво						
Пшениця	13063	13254	14587	4732	13524	461
Кукурудза на зерно	17144	11880	18924	15422	18508	1364
Ячмінь	2244	2447	2914	284	1663	-581
Боби сої	8750	5174	3806	3071	5577	-3173
Насіння ріпаку й кользи	2835	5897	5862	2298	3481	646
Насіння соняшнику	25945	22797	19689	16296	29649	3704
Буряк цукровий фабричний	649	568	-483	-560	-450	-1099
Картопля	-23	77	66	167	127	150
Тваринництво						
Велика рогата худоба на м'ясо	-1194	236	-1015	-1881	-1576	-382
Свині на м'ясо	-491	471	1050	717	430	921
Птиця свійська на м'ясо	428	805	673	-474	-26	-454
Молоко сире всіх видів	2109	4072	2744	3572	3943	1834
Яйця птиці свійської в шкаралупі свіжі (без яєць на інкубацію)	39	-816	660	-3097	-2384	-2423

Джерело: складено автором на основі [7]

Досліджуваний період за 2016 – 2020 рр. демонструє нестабільність прибутків від реалізації основних видів продукції. В ці роки спостерігалось отримання різних прибутків без виражених тенденцій. Найбільше зростання прибутку відбулося з насіння соняшнику на 3704 млн грн та молока сирого всіх видів – 1834 млн грн. Водночас найбільший спад прибутку відбувся з бобів сої на 3173 млн грн та яєць птиці – 2423 млн грн. Нестабільність прибутку не корелюється зі стабільним зростанням повної собівартості, що свідчить на наявність кризових явищ, які зумовлені нестабільністю цін на ринку, зростанням конкуренції та проблемами з логістикою.

Здійснено аналіз рівня рентабельності основних видів продукції аграрних підприємств України (табл. 6).

Таблиця 6

Рівень рентабельності основних видів продукції аграрних підприємств України, 2016 – 2020 рр., %

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2020 р. від 2016 р.
	2016	2017	2018	2019	2020	
Рослинництво						
Пшениця	31,7	26,8	24,6	7,3	21,5	-10,2
Кукурудза на зерно	45,7	23,7	27,2	17,8	21,3	-24,4
Ячмінь	25,4	24,0	25,6	2,3	12,1	-13,3
Боби сої	52,0	28,8	21,0	13,3	30,2	-21,8
Насіння ріпаку й кользи	45,0	43,6	31,1	9,4	17,2	-27,8
Насіння соняшнику	63,0	41,3	32,5	23,5	39,4	-23,6
Буряк цукровий фабричний	24,3	12,4	-11,4	-15,4	-13,5	-37,8
Картопля	-3,2	10,0	6,8	15,4	11,0	14,2
Тваринництво						
Велика рогата худоба на м'ясо	-24,8	3,4	-17,7	-27,1	-24,2	0,6
Свині на м'ясо	-4,5	3,5	6,9	4,7	2,6	7,1
Птиця свійська на м'ясо	5,0	7,0	5,7	-3,7	-0,2	-5,2
Молоко сире всіх видів	18,2	26,9	16,1	20,6	20,4	2,2
Яйця птиці свійської в шкаралупі свіжі (без яєць на інкубацію)	0,5	-9,0	5,4	-23,5	-19,2	-19,7

Джерело: складено автором на основі [7]

Рівень рентабельності протягом 2016 – 2020 рр. зменшився для всіх видів продукції окрім картоплі, свиней на м'ясо, молока сирого всіх видів та великої рогатої худоби на м'ясо. В 2020 р. найбільш рентабельними стали насіння соняшнику – 39,4 % та боби сої – 30,2 %. Водночас нерентабельними були велика рогата худоба на м'ясо – 24,2 %, яйця птиці – 19,2 %, буряк цукровий фабричний – 13,5 % та птиця свійська на м'ясо – 0,2 %. Всі вони одночасно нерентабельні протягом двох останніх проаналізованих років. Нерентабельність продукції тваринництва пояснюється великими витратами на виробництво та низькими прибутками. Це відбулося внаслідок зростання витрат на корми та утримання тварин та птиці. Також великий негативний вплив мала значна конкуренція на зовнішньому ринку, робота на якому є життєвою необхідною для розвитку галузі тваринництва в Україні. Водночас нерентабельність буряку цукрового фабричного пов'язана зі зменшенням його рівня виробництва та втратою традиційних ринків збуту.

На основі проведеного дослідження можна запропонувати такі шляхи підвищення економічної ефективності аграрних підприємств України:

1. Вихід на нові ринки збуту. Доступ до різноманітних міжнародних ринків дозволить аграрним підприємствам продавати продукцію за більш вигідними цінами та зменшить залежність від традиційних ринків збуту.

2. Цифровізація та автоматизація виробничих процесів. Інформаційні технології спрямовані покращити управління виробничими процесами, а саме організацію, планування та контроль над ними, що виражається в зниженні витрат та підвищенні продуктивності виробництва.

3. Покращення якості продукції. Виробництво продукції високої якості, яка відповідає міжнародним стандартам, сприяє виходу на нові міжнародні ринки та посилює конкурентоспроможність аграрних підприємств.

4. Підвищення кваліфікації працівників. Освічені працівники здатні краще оволодівати сучасною технікою та технологіями.

5. Постійне оновлення асортименту продукції. Оновлення сівозмін та регулярна зміна структури посівів призведуть до поліпшення якості ґрунтів та диверсифікації виробництва аграрних підприємств.

6. Впровадження системи управління ризиками. Розробка стратегій для адаптації до мінливих внутрішніх та зовнішніх умов з метою посилення конкурентних переваг аграрних підприємств.

7. Кредитування на низьких ставках. Надання державою коштів аграрним підприємствам для модернізації інфраструктури та обладнання.

8. Використання маркетингових стратегій. Сучасні маркетингові заходи допоможуть аграрним підприємствам виділятися на ринку та збільшити їхній рівень реалізації продукції.

9. Оптимізація логістики. Ефективне управління транспортуванням та зберіганням врожаю задля зменшення логістичних витрат.

10. Використання альтернативних джерел енергії. Сонячна, вітрова та біологічна енергетики забезпечать незалежність та знизять витрати енергії.

11. Співпраця з науковими установами. Реалізація спільних проєктів зі спеціалізованими науково-дослідними установами та закладами вищої освіти дозволить отримати доступ до нових та унікальних технологій.

12. Використання штучного інтелекту. Штучний інтелект допоможе прогнозувати погодні умови, аналізувати дані для управління посівами та врожаєм, а також використовувати розумні роботи та дрони.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сьогодні оцінка економічної ефективності має велику вагу під час дослідження результатів діяльності аграрних підприємств. Використання різноманітних методичних підходів робить оцінку більш ґрунтовною та незалежною від специфічних показників. Водночас використання традиційних та загальних показників може стати основою для порівняння економічних результатів різних аграрних підприємств. До таких універсальних показників можна віднести повну собівартість, прибуток та рівень рентабельності. Проведений на основі цих

показників аналіз різних видів продукції аграрних підприємств України свідчить про наявність слабких сторін в аграрній галузі, до яких відноситься низька рентабельність виробництва продукції тваринництва та продовження кризи виробництва буряку цукрового фабричного. Для вирішення наявних проблем потрібно шукати різні шляхи підвищення економічної ефективності аграрних підприємств. Перспективою подальших досліджень є концентрація не лише на основних підходах до оцінки економічної ефективності, а й тих, які стосуються окремих виробничих процесів.

Література

1. Березівський П. С., Брик Г. В. Економічна ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2013. 236 с.
2. Головенко І. П. Теоретико-методичні підходи до оцінювання економічної ефективності функціонування підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 11. С. 300–303.
3. Калініченко О. В., Плотник О. Д. Економіка підприємства. Практикум : навч. посіб. Київ : Кондор, 2012. 600 с.
4. Кузьменко О. А. Методичні підходи до визначення економічної ефективності виробництва в сільському господарстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2021. Вип. 38. С. 63–67.
5. Лисенко М. І., Лисенко А. М. Методичні підходи до оцінки ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2009. Вип. 16 (1). С. 126–131.
6. Калініченко О. В., Кулик М. І. Економічна ефективність вирощування проса прутоподібного (світчграсу) в умовах Лісостепу України. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 19–28.

7. Сільське, лісове та рибне господарство. *Держстат України* : вебсайт. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm (дата звернення: 01.12.2023).

References

1. Berezivskiy, P. S., & Bryk, H. V. (2013). Ekonomichna efektyvnist vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii v ahrarnykh formuvanniakh [Economic efficiency of agricultural production in agrarian formations]. Liha-Pres [in Ukrainian].
2. Holovenko, I. P. (2016). Teoretyko-metodychni pidkhody do otsiniuvannia ekonomichnoi efektyvnosti funktsionuvannia pidpryiemstv [Theoretical-methodological approaches to the evaluation of economic efficiency of enterprises]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, 11, 300–303 [in Ukrainian].
3. Kalinichenko, O. V., & Plotnyk, O. D. (2012). Ekonomika pidpryiemstva. Praktykum [Economics of enterprise. Practicum]. Kondor [in Ukrainian].
4. Kuzmenko, O. A. (2021). Metodychni pidkhody do vyznachennia ekonomichnoi efektyvnosti vyrobnytstva v silskomu hospodarstvi [Methodological approaches to determination of economic efficiency of production in agriculture]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, 38, 63–67 [in Ukrainian].
5. Lysenko, M. I., & Lysenko, A. M. (2009). Metodychni pidkhody do otsinky efektyvnosti vyrobnytstva u silskohospodarskykh pidpryiemstvakh [Methodical approaches to estimation of efficiency of production in agricultural enterprises]. *Naukovi pratsi Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, 16(1), 126–131 [in Ukrainian].

6. Kalinichenko, O. V., & Kulyk, M. I. (2018). Ekonomichna efektyvnist vyroshchuvannia prosa prutopodibnoho (svitchhrasu) v umovakh Lisostepu Ukrainy [Economic efficiency of rod-shaped millet (switchgrass) cultivation within the forest-steppe of Ukraine]. *Ekonomika APK*, 11, 19–28 [in Ukrainian].
7. Silske, lisove ta rybne hospodarstvo [Agriculture, forestry and fishery]. *Derzhstat Ukrainy: vebsait - State Statistics Service of Ukraine*. Retrieved from https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm [in Ukrainian].